

Munkahelyi biztonság és egészségvédelem textiles szemmel

Kutasi Csaba

A Magyar Szabványügyi Testület 2009. szeptember 10-én szakmai fórumot rendezett a munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszere (MEBIR) tárgyú szabvány egyik újabb változatának bevezetésével összefüggésben. A hazai munkavédelmi törvény és a MEBIR, valamint a REACH és a MEBIR kapcsolatát is érintették az előadók. A munkahelyi egészségvédelem és biztonság szakágazatainkban alapvető fontosságú, ugyanakkor a kémiai biztonság a textilkikészítő és textiltisztító iparban a vegyi kezelések miatt kiemelt jelentőségű.

A MEBIR szabvány

A munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszere (MEBIR) tárgyú szabványok angol megfelelőikre (BS OHSAS) vezethetők vissza. A MEBIR lényege leegyszerűsítve úgy foglalható össze, hogy segítségével a kockázatok kézbentartása az adott veszély azonosításával és a kockázat felmérésével valósul meg. A Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) már az 1990-es évek végén kezdett foglalkozni ezzel az irányítási rendszerrel, először szabványtervezetként (MSZ/T 28800), amely 2002-ig volt érvényes. Ezt követte a 2003-ban közzétett két szabvány: az MSZ 28001 és az MSZ 28002. Ezek újabb változata jelent meg a közelmúltban. Az MSZ 28001:2008 *A munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszere. Követelmények* c. szabványt (BS OHSAS 18001:2007) 2008. január 1-től tették közzé. Az MSZ 28002:2009 *A munkahelyi egészségvédelem és biztonság irányítási rendszere. Útmutató az MSZ 28001:2008 bevezetéséhez* c. szabvány közzétételére 2009. szeptember 1-jén került sor. Az ismertebb irányítási rendszerek közül az MSZ EN ISO 9001 *Minőségirányítási* (MIR) és az MSZ EN ISO 14001 *Környezetközpontú irányítási* (KIR) szabványok is fontosak ebben a körben. A MEBIR-MIR-KIR integrálására is lehetőség nyílik (az ISO 19011 szerint van mód az auditálásra). A MEBIR önkéntesen vállalt és tanúsított rendszere nagyrészt szinkronban van a hatályos munkavédelmi törvény (Mvt.) követelményeivel, így a jogi rendelkezés munkáltatói szabályozási szintjének megfelelő kritériumokat kielégíti.

A REACH rendelet

A munkahelyi egészségvédelem és biztonság meghatározó tényezői a különböző vegyi anyagok. Így a kémiai biztonság minden területen kiemelt fontosságú, azonban a jelentősebb vegyi anyag felhasználással járó gyártási folyamatoknál (pl. textilkikészítés, textiltisztítás) meghatározó jelentőségű. Ezért a REACH, mint európai közösségi rendelet pontos ismerete és aktualizálásának nyomon követése a felhasználók számára is fontos.

A REACH mozaikszó az angol *Registration, Evaluation, Authorisation és Chemicals* kifejezésekből származik, döntően a vegyi anyagok rendszerezésével

regisztrációjával, értékelésével és biztonságos felhasználásukkal foglalkozik. Hazánk 2007. június 1-jével vette át ezt az Európai Unió rendeletét, amely ugyan több vegyi anyagra vonatkozó jogszabályt felvált ill. kiegészít, azonban az ágazati jogi szabályozásokat nem helyettesíti. A jogalkotókat az emberi egészség és a környezet fokozott védelme vezérelte egy optimálisan rendszerezett értékelő adatbázis megvalósítására. A rendelet hatálybalépésével a teljes felhasználói láncra kiterjed a felelősség kérdése, így a termelőkön és forgalmazókon kívül a továbbfeldolgozók is információadási kötelezettséggel tartoznak. A különböző árucikkekben (így a textil- és textilruházati termékekben, textilanyagból készült játékokban stb.) előforduló, 0,1 tömegszázalékot elérő károsanyag-tartalom esetén fel kell hívni a fogyasztó figyelmét a veszélyre és az ebből eredő kockázatra. A határérték az és információadási kötelezettség az ún. SVHC (substances of very high concern) anyagokra, azaz a nagy aggodalomra okot adó vegyületekre terjed ki, pl. a címkén fel kell tüntetni a káros anyagot. A 0,1 tömegszázalékot el nem érő SVHC-anyagokról az igazoló nyilatkozatot a felhasználó ill. fogyasztó külön kérésre díjmentesen kell kiadni. A rendelet a PBT-k, mint a környezetben nem lebomló, az élőszervezetekben felhalmozódó és környezetre nézve mérgező vegyületekre is kiterjed.

A továbbfelhasználók kötelezettségei közé tartozik az egyes vegyi anyagok származásának tisztázása, a szükséges adatszolgáltatás és tájékoztatás biztosítása, valamint a REACH főbb mellékleteinek figyelése (pl. a rákkeltő, mutagén és szaporodást károsító besorolású vegyület az ún. CMR; a nagy aggodalomra okot adó anyag, az ún. SVHC). A biztonsági adatlapok (MSDS) kiadása és aktualizálása a szállító feladata, mint a vevői információadás legfőbb dokumentuma. Még a milligramm nagyságrendű vegyi anyag forgalomra is kiterjed az ilyen információadási kötelezettség. A GHS (Global Harmonization System), azaz a vegyi anyagok osztályozásának és címkézésének rendszere is kötelezettségeket határoz meg vegyi anyag szállítók számára.

Az Európai Unióban működtetett, a vegyi anyagok egységes bejegyzési, értékelési és engedélyezési rendszerével (REACH) az emberi egészség és a környezet fokozott védelmét kívánják elérni a káros kémiai anyagokkal szemben. A mintegy 30 ezer vegyület regisztrációja az elkövetkezendő évtized feladata, eddig 900 veszélyes vegyületet szűrtek ki (várhatóan további 600 anyag lesz veszélyes besorolású, egyúttal engedélyköteles). A rákkeltő, magzatkárosító, a szaporodásra nézve káros hatású, az élő szervezeteket mérgező (továbbá az élőlényekben felhalmozódó és nehezen lebomló), valamint a valószínűsíthetően egészségkárosító anyagokat tárják fel (ide tartoznak például a szervezet hormonális egyensúlyát megzavaró vegyületek). Célkitűzés az ilyen kemikáliák lehetőség szerinti helyettesítése vagy lecserélése, szükség esetén a kockázatok maximális behatárolása. A szakemberek szerint a teljes körű, ipari végtermékeket érintő katalogizálás után is számolni kell

ún. felbukkanó vegyületekkel (emerging substances), amelyek a környezetbe kikerülő, többféle bomlástermékre széteső kémiai anyagokat jelentik. Ezért indította be az EU az ún. Norman-programot az eddig ismeretlen vegyi anyagok azonosítására és elemzésére. Ennek során többek között a környezeti minták összetevőit ellenőrzik a tömegspektrometria segítségével. A készülő adatbázisok olyan információkat is naprakészen közvetítenek, mint pl. a sarkvidéki jégtakarókban fellelhető műanyag lágyítók koncentrációja.

Textiltermékek biztonságossága, ártalmatlansága

A REACH rendelet alapján a vegyi anyagok gyártóin és forgalmazóin kívül a továbbfeldolgozók is információadási kötelezettséggel tartoznak. Eszerint a textil- és textilruházati termékek előállítása és tisztítása során felhasznált kemikáliák (színezékek, kikészítési segédanyagok, ragasztók stb.) biztonsági adatai alapjának kémiai biztonsággal kapcsolatos adatait tovább kell adni.

A textiltermékek és kiegészítőik kapcsán számos vegyület kerül a figyelem középpontjába. A klórozott fenolok, nehézfémek (pl. kadmium, nikkel, króm stb.), továbbá egyes peszticidek ill. szerves önvegyületek kiemelt jelentőségűek a kémiai biztonság szempontjából. A különböző műgyantás kikészítések és a nyomópigmentek rögzítő segédanyagai a formaldehid tartalom miatt is kockázatosak. Egyes lángolást gátló segédanyagok, fluor-polimerek (pl. a szennyasztító képesség elérésére), ftalát típusú lágyítók is egészségkárosítók. Továbbá a káros aril-aminra bomló azoszínezékek, egyes diszperziós színezékek és pigmentek veszélyesek: allergiát okozhatnak és rákkeltők lehetnek. Folytathat-

nánk a sort az illékony szerves vegyületekkel, amelyet a kikészítésen kívül a textiltisztításnál is használnak. A ruházati termékeken alkalmazott gombok, kapcsok, cipzárok, patentok esetében lényeges a megfelelő ellenálló képességű bevonatok garantálása (főként a nőket érinti az allergiát kiváltó hatás, miután esetükben 2–3-szoros a nikkel-érzékenység).

Sajnálatos módon ma nem rendszeres a textiltermékekben fellelhető vegyi anyagok kontrollja. A piaci (ruházat, ágynemű, lakástextil, munkaruha stb.) és a jogi szabályozású termékek (védőruházatok, textiljátékok, beépített textiles padlóburkolatok) forgalomba hozatalát megelőző, több éve eltérő kritériumai aránylag kedvezőtlen helyzetet teremtettek a piaci termékeknel. Közismerten csak a jogi besorolású termékeknel kötelező az előzetes megfelelés-vizsgálatot magában foglaló megfelelésértékelési eljárás (pl. EK típusvizsgálat) lefolytatása. A piaci szabályozású textil- és textilruházati árukat gyártók és forgalmazók döntő hányada ezért – helytelenül – önkéntesen nem végeztet vizsgálatokat a termékek piacra bocsátása előtt. Pedig a megújult fogyasztóvédelmi törvény mellett többek között a 79/1998. (IV.29.) Korm. rendelet intézkedik az áruk és szolgáltatások biztonságosságáról és az ezzel kapcsolatos piac-felügyeleti eljárásról. A rendelet kiemeli, hogy a termékek biztonságosságának követelményeit jogszabályban, nemzetközi, európai ill. nemzeti szabványban rögzítik. Amennyiben a biztonságossággal kapcsolatos kritériumok ilyen módon nem, vagy csak részlegesen állnak rendelkezésre, úgy az általános termékbiztonsági követelményeknek való megfelelést az Európai Bizottság ajánlásai, az ágazati követelményrendszer alapján kell eldönteni. Tehát a piaci szabályozású textil- és textilruházati termékek forgalmazása előtt is meg kell győződni a biztonságosságról, ártalmatlanságról.